

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Eens een slachtoffer, altijd een slachtoffer? De invloed van eerder slachtofferschap en dagelijkse leefpatronen op de kans slachtoffer te worden van criminaliteit gedurende de levensloop.

Wittebrood, K.; Nieuwbeerta, P.; Junger, M.; Dronkers, J.

Citation

Wittebrood, K., & Nieuwbeerta, P. (1998). Eens een slachtoffer, altijd een slachtoffer? De invloed van eerder slachtofferschap en dagelijkse leefpatronen op de kans slachtoffer te worden van criminaliteit gedurende de levensloop. In M. Junger & J. Dronkers (Eds.), *Daders en slachtoffers en andere tegenslag. De samenhang tussen ongewenste uitkomsten*. (pp. 66-89). Amsterdam: Amsterdam University Press. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/15965>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License:

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/15965>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Eens een slachtoffer, altijd een slachtoffer?

De invloed van eerder slachtofferschap en dagelijkse leefpatronen op de kans slachtoffer te worden van criminaliteit gedurende de levensloop

Karin Wittebrood en Paul Nieuwbeerta¹

Inleiding

Slachtoffer worden van criminaliteit wordt veelal ervaren als een ongewenste gebeurtenis. Hoewel dit iedereen kan overkomen, blijkt dat sommige bevolkingsgroepen – bijvoorbeeld jongeren, ongehuwden en inwoners van grote steden – een groter risico lopen slachtoffer te worden dan anderen (CBS, 1997; Wittebrood, 1997a). Bovendien blijkt dat sommige mensen keer op keer slachtoffer worden, terwijl anderen nooit of slechts zelden met dergelijke gebeurtenissen te maken krijgen. Onderzoek laat zien dat het deel van de bevolking dat in een periode van één jaar herhaald slachtoffer wordt, veel groter is dan verwacht kan worden op basis van toeval (Hakkert & Oppenhuys, 1996). In dit hoofdstuk beantwoorden we de vraag in welke mate deze ongewenste gebeurtenissen, het slachtoffer worden van een misdrijf, over langere tijd samenhangen en in welke mate deze samenhang verklaard kan worden door de dagelijkse leefpatronen die mensen hebben.

Eerder onderzoek naar de samenhang tussen slachtofferervaringen is vooral gebaseerd op cross-sectionele gegevens die op een relatief korte periode betrekking hebben (veelal een jaar). Hierdoor is het alleen mogelijk naar verschillen tussen individuen te kijken en niet naar veranderingen die individuen in de loop van de tijd ondergaan. Diverse criminologen hebben daarom aangegeven dat het nuttig zou zijn ontwikkelingen over de levensloop te bestuderen (Sampson & Laub, 1993, 1995). Tot dusverre zijn er echter nauwelijks longitudinale studies verricht naar de determinanten van slachtofferschap. Studies waarin wel gebruik is gemaakt van longitudinale gegevens beperken zich tot relatief korte perioden (Miethe et al., 1990) of bevatten geen informatie over veranderingen in leefpatronen (Lauritsen & Davis Quinet, 1995).

In dit hoofdstuk worden daarom gegevens geanalyseerd over de levensloop van 1.939 respondenten die afkomstig zijn van de Nederlandse Survey Criminaliteit en Rechtshandhaving uit 1996. De NSCR is een belangrijke bron van gegevens over de ervaringen van mensen met criminaliteit en over hun meningen over criminaliteit en rechtshandhaving in Nederland. Aan de respondenten is over hun volledige leven gevraagd of zij slachtoffer zijn geweest van bepaalde vormen van criminaliteit en bovendien wat hun voornaamste sociale en demografische kenmerken waren gedurende deze jaren. Met deze longitudinale gegevens is het mogelijk vragen naar causale processen beter te beantwoorden dan tot dusverre is gebeurd en te onderzoeken in welke mate de kans op slachtofferschap over de tijd samenhangt.

Eerder onderzoek naar herhaald slachtofferschap

De klassieke studies naar herhaald slachtofferschap zijn uitgevoerd in de Verenigde Staten (Hindelang et al., 1978) en het Verenigd Koninkrijk (Gottfredson 1984; Sparks et al., 1977). Andere belangrijke onderzoeken op dit terrein zijn – eveneens in deze beide landen – uitgevoerd door Fienberg (1980), Nelson (1980, 1984), Reiss (1980) en meer recent Trickett et al. (1992) en Ellingworth et al. (1995). Vrijwel zonder uitzondering laten deze studies zien dat eerder slachtofferschap een belangrijke indicator is voor later slachtofferschap (zie ook Sparks, 1981; Farrell, 1992, 1995; Farrell et al., 1995). Recent hebben Lauritsen & Davis Quinet (1995) deze bevindingen nog eens bevestigd in een analyse van de American National Youth Survey die betrekking heeft op een periode van vijf jaar (1977-1981). Zij laten zien dat de kans slachtoffer te worden in een bepaald jaar positief samenhangt met slachtofferervaringen in een eerder jaar.

In Nederland is tot dusverre relatief weinig aandacht besteed aan herhaald slachtofferschap. Uit publicaties van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) – gebaseerd op hun nationale slachtofferenquêtes – blijkt echter dat ook in Nederland mensen die eenmaal slachtoffer zijn geweest een grotere kans hebben dat opnieuw te worden. Ongeveer eenderde van alle slachtoffers is namelijk al eerder slachtoffer geweest (CBS, 1991). Recentelijk hebben Hakkert & Oppenhuys (1996) op basis van gegevens van de Politie-monitor Bevolking een rapport geschreven over herhaald slachtofferschap. Hun bevindingen laten zien dat de kans dat er meer dan driemaal bij iemand wordt ingebroken ongeveer tien keer zo groot is als verwacht kan worden op basis van toeval (zie ook Kleemans, 1996). Onderzoek verricht onder slachtoffers van geweld, die vanwege acuut en ernstig letsel terechtkwamen in het Academisch Ziekenhuis Groningen, laat eveneens zien dat relatief veel slachtoffers herhaaldelijk terugkomen (Kingma et al., 1995).

Uit eerdere studies is echter onduidelijk welke mechanismen nu precies ten grondslag liggen aan de empirische relatie tussen eerder en later slachtofferschap. In de criminologische literatuur zijn twee verschillende – maar niet elkaar uitsluitende – verklaringen gesuggereerd voor de relatie tussen eerder en later slachtofferschap (Sparks et al., 1977; Nelson, 1980, 1984; Nagin & Paternoster, 1991; Lauritsen & Davis Quinet, 1995; Osborn et al., 1996). De eerste verklaring houdt in dat de relatie het gevolg is van heterogeniteit in de populatie. Dat sommige personen een grotere kans hebben herhaald slachtoffer te worden zou veroorzaakt worden, doordat deze personen verschillen in hun dagelijkse leefpatronen die de kans op slachtofferschap beïnvloeden. Mensen die in de nabijheid van criminaliteit (blijven) wonen, risicovol gedrag (blijven) vertonen en gepercipieerd (blijven) worden als een aantrekkelijk doelwit, hebben nu eenmaal een grotere kans slachtoffer te worden. In principe gaat deze verklaring, veelal de *heterogeneity*-hypothese genoemd, er dus van uit dat de kans slachtoffer te worden van criminaliteit onafhankelijk is van eerdere slachtofferervaringen.

Een tweede verklaring voor de relatie tussen eerder en later slachtofferschap die in de literatuur gesuggereerd wordt, stelt dat personen die slachtoffer zijn geworden waarschijnlijk daarna hun leefpatronen dusdanig veranderen dat zij daarmee de kans opnieuw slachtoffer te worden verkleinen of vergroten. Deze verklaring wordt veelal de *state dependence*-hypothese genoemd.

Over het algemeen zijn er twee versies van deze hypothese. Hindelang et al. (1978: 129) hebben bijvoorbeeld verondersteld dat personen die slachtoffer zijn geworden, hun leefpatronen zodanig zullen aanpassen dat zij in het vervolg risicovolle situaties zullen vermijden (ook wel de *once bitten, twice shy*-hypothese genoemd). Voor deze – op het eerste gezicht zeer voor de hand liggende versie van de hypothese – is echter nauwelijks ondersteuning te vinden in empirisch onderzoek. Integendeel, empirisch onderzoek laat stelselmatig een positieve relatie zien tussen eerder en later slachtofferschap. Het is mede daarom dat Farrell & Pease (1993) een tweede versie van deze hypothese, de zogenaamde *once bitten, twice bitten*-versie, hebben geformuleerd. Volgens deze hypothese hebben personen die eerder slachtoffer zijn geweest van een delict juist een grotere kans slachtoffer te worden. Deze grotere kans wordt verklaard door een proces van slachtofferlabeling, waarbij verondersteld wordt dat na het eerste misdrijf de kwetsbaarheid of aantrekkelijkheid van een doelwit meer bekend wordt aan (andere) daders (Lauritsen & Davis Quinet, 1995; Polvi et al., 1991; Pease, 1993: 335).

Hoewel onduidelijk is welk mechanisme verantwoordelijk is voor de effecten van eerder slachtofferschap op later slachtofferschap kan – onder de veronderstelling dat deze effecten in ieder geval ten dele voortkomen uit een *state dependence*-effect – verwacht worden dat het effect van eerder slachtofferschap over de tijd afneemt. Empirische gegevens uit eerder onderzoek lijken deze veronderstelling te bevestigen. De kans herhaald slachtoffer te worden blijkt onmiddellijk na het misdrijf zeer groot te zijn, maar neemt significant af, naarmate het delict langer geleden heeft plaatsgevonden (Farrell, 1995: 501). Met name voor inbraak laten diverse studies zien dat de effecten van eerder slachtofferschap na verloop van tijd sterk afnemen (Polvi et al., 1991; Kleemans, 1996). De meeste studies naar herhaald slachtofferschap hebben echter betrekking op een periode van één jaar, waardoor het niet mogelijk is uitspraken te doen over het verloop van de sterkte van het effect van eerder slachtofferschap over een langere periode. Aangezien we in dit hoofdstuk gegevens analyseren die betrekking hebben op een veel langere periode, verwachten we dat het effect van eerder slachtofferschap afneemt, naarmate het jaar waarin iemand slachtoffer is geworden langer geleden is.

Om de geformuleerde hypothesen te kunnen toetsen – met name de *heterogeneity*-hypothese – is het belangrijk rekening te houden met de dagelijkse leefpatronen die mensen hebben. Het is gebruikelijk te veronderstellen dat de kans die mensen hebben slachtoffer van criminaliteit te worden voornamelijk wordt bepaald door datgene wat zij doen en hoe zij zich daarbij gedragen (Hindelang et al., 1978; Cohen & Felson, 1979; Meier & Miethe, 1993). Dit uitgangspunt vormt de basis voor verschillende theorieën, zoals de *lifestyle-theory* en de *opportunity structure-theory*. Hoewel deze theorieën verschillen in hun terminologie en in de aspecten die zij benadrukken, zijn zij gebaseerd op dezelfde veronderstellingen en leiden ze ook tot vergelijkbare hypothesen. Theorieën binnen de *routine activities*-benadering zijn gebaseerd op twee centrale veronderstellingen (Miethe & Meier, 1990: 245). In de eerste plaats wordt verondersteld dat bepaalde dagelijkse leefpatronen de contacten tussen potentiële daders en potentiële slachtoffers waarschijnlijker maken. Er is dus sprake van een bepaalde gelegenheidsstructuur waarbij daders de mogelijkheid hebben een doelwit te kiezen. In de tweede plaats wordt verondersteld dat binnen deze structuur de aantrekkelijkheid van iemand of iets en de mate

waarin het doelwit beschermd wordt, bepalen wie precies het slachtoffer wordt.

De *routine activities*-benadering onderscheidt in het algemeen vier risicofactoren die verklaren waarom er verschillen bestaan in de kans op slachtofferschap: de nabijheid van het potentiële slachtoffer tot gebieden waar veel criminaliteit is, de mate waarin het potentiële slachtoffer zichzelf blootstelt aan criminaliteit, de aantrekkelijkheid van het slachtoffer of zijn bezittingen, en de mate waarin het potentiële slachtoffer of zijn bezittingen bescherming geniet (Meier & Miethe, 1993: 479-484). De fysieke nabijheid van criminaliteit beïnvloedt de kans op slachtofferschap sterk. Verschillende studies laten zien dat wonen in een gebied met veel potentiële daders de kans op contact met deze daders vergroot en daarmee de kans op slachtofferschap (Sparks et al., 1977; Gottfredson, 1984; Wikström, 1991). Ook de mate waarin potentiële slachtoffers zich blootstellen aan potentiële daders blijkt van belang. Het bezoeken van bijvoorbeeld een discotheek of het gebruik van openbaar vervoer vergroot de kans op contacten met potentiële daders en dus de kans op slachtofferschap (Hindelang et al., 1978; Cohen et al., 1981; Miethe et al., 1987). Naast de waarschijnlijkheid dat potentiële daders en potentiële slachtoffers met elkaar in contact komen, wordt de kans op slachtofferschap beïnvloedt door de aantrekkelijkheid van het potentiële slachtoffer en zijn bezittingen. Hoe hoger de economische of symbolische waarde, hoe aantrekkelijker en dus hoe groter de kans op slachtofferschap (Cohen et al., 1981; Lynch, 1987; Miethe & Meier, 1990). Van mensen met een relatief hoog inkomen, status en opleiding – die naar alle waarschijnlijkheid relatief waardevolle en attractieve spullen bezitten – kan dus bijvoorbeeld verwacht worden dat zij aantrekkelijker zijn om te bestelen (Van Dijk et al., 1990). Ten slotte wordt verondersteld dat de kans op slachtofferschap gerelateerd is aan de mate waarin iemand of zijn bezittingen bescherming geniet. Mensen die veelvuldig hun huis onbeheerd achterlaten of zich begeven in omstandigheden waar geen hulp voorhanden is, zijn hierdoor minder beschermd en hebben dientengevolge een grotere kans slachtoffer van criminaliteit te worden (Hindelang et al., 1978; Miethe & Meier, 1990). Kortom, de dagelijkse leefpatronen die mensen hebben, zijn bepalend voor de kans slachtoffer te worden (zie ook Wittebrood & Nieuwbeerta, 1997). Uiteraard zal deze invloed van delict tot delict verschillen. Zo kan men bijvoorbeeld verwachten dat geslacht een belangrijk verklarend kenmerk zal zijn bij geweldsmisdrijven, maar niet bij inbraak. Opleiding daarentegen zal vooral een rol spelen bij verschillende vormen van diefstal, terwijl van stedelijkheid verwacht mag worden dat dit bij alle vormen van criminaliteit van belang zal zijn.

Data en operationalisering

De gegevens die in deze studie geanalyseerd worden, zijn afkomstig van de Nederlandse Survey Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR) die in 1996 is uitgevoerd bij een aselechte steekproef van 1.939 respondenten uit de Nederlandse bevolking van 15 jaar en ouder. Bij deze survey is een vragenlijst afgenomen door middel van een vraagsprek waarbij een enquêteur de vragen voorlas vanaf een computer en vervolgens de antwoorden invoerde (*Computer Assisted Personal Interviewing*). De vraagsprekken duurden gemiddeld een uur. Voor een gedetailleer-

de beschrijving van de survey en het gebruikte onderzoeksdesign verwijzen we naar Wittebrood (1997b) en Wittebrood & Ter Voert (1997).

In de NSCR zijn retrospectief gegevens verzameld over een breed scala aan onderwerpen. Tijdens de interviews zijn – naast vragen over relevante achtergrondkenmerken zoals geslacht en leeftijd – aan de respondenten vragen gesteld over hun relaties, kinderen, woonplaatsen, opleidingen en dagelijkse bezigheden. Hierbij is gebruik gemaakt van een zogenaamd 'levensloopschema'. Aan de respondenten is gevraagd de jaren te noemen waarin belangrijke gebeurtenissen in hun dagelijkse leefpatronen hebben plaatsgevonden. Deze jaren werden vervolgens door de respondent gemarkeerd op het levensloopschema. Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd aan te geven, of, en zo ja, wanneer zij slachtoffer van criminaliteit waren geweest in de afgelopen jaren. Bij het ophalen van de herinneringen fungeerde het eerder ingevulde levensloopschema als hulpmiddel. Met een verwijzing naar de verschillende soorten delicten – seksuele delicten, mishandeling, bedreiging, inbraak, zakkenrollerij, autodiefstal en fietsdiefstal – werd aan de respondenten gevraagd of zij er weleens slachtoffer van waren geweest, en zo ja, in welk jaar het meest recente delict had plaatsgevonden. Vervolgens werd aan de respondenten gevraagd of zij voordien al slachtoffer waren geweest en in welk jaar dat dan had plaatsgevonden. Deze laatste twee vragen werden herhaald totdat de respondent aangaf niet nog eerder slachtoffer te zijn geweest. Uiteindelijk is dus voor elk jaar in het leven van de respondenten duidelijk of zij slachtoffer geweest zijn van de onderscheiden delicten, evenals voor elk jaar duidelijk is wat hun dagelijkse leefpatroon was.

Op basis van de verkregen gegevens is een zogenaamde 'person-period'-file geconstrueerd. Elk 'record' in deze file bevat informatie voor een bepaald jaar in het leven van een individu, waaronder of hij in dat jaar slachtoffer is geweest van criminaliteit, alsmede informatie over alle relevante kenmerken van zijn dagelijkse leefpatroon. De volledige geconstrueerde datafile bevat informatie over 88.060 jaren van 1.939 individuen. Om rekening te houden met geheugen-effecten (zie ook onderstaande paragraaf over methodologische aandachtspunten), hebben we alleen die informatie geselecteerd die betrekking heeft op de laatste vijftientig jaar (dat wil zeggen de periode 1971-1995) en over de periode dat de respondent tien jaar of ouder was. Deze restricties resulteerden in een dataset met gegevens over 42.809 jaren (en over 1.939 respondenten).

Afhankelijke variabelen

De afhankelijke variabelen hebben betrekking op slachtofferschap van een bepaald delict in een bepaald jaar. De onderscheiden delicten zijn: seksuele delicten, mishandeling, bedreiging, inbraak, zakkenrollerij, autodiefstal en fietsdiefstal. Als iemand in een bepaald jaar slachtoffer is geweest, krijgt deze de waarde 1 op de betreffende afhankelijke variabele, anders de waarde 0. De gebruikte vragenstellingen om de verschillende vormen van slachtofferschap te meten, zijn overgenomen uit de doorlopende slachtofferenquête van het Centraal Bureau voor de Statistiek: de Enquête Rechtsbescherming en Veiligheid (CBS, 1993). In deze enquête worden de vragen over slachtofferschap eerst gesteld voor een referentieperiode van vijf jaar en vervolgens voor de periode vanaf 1 januari van het voorafgaande kalenderjaar. In de NSCR is de vraag-

stelling veranderd door over een langere periode terug te vragen, namelijk iemands gehele leven. Daarnaast is in de NSCR de vraag over seksuele delicten niet alleen aan vrouwen gesteld, maar ook (met een geringe gewijzigde vraagstelling) aan mannen. De exacte vragenstellingen zijn weergegeven in Appendix 1.

In Tabel 1 zijn voor de verschillende afhankelijke variabelen de gemiddelden en de standaardafwijkingen weergegeven. In de eerste kolommen van deze tabel staat het percentage respondenten dat in het jaar voorafgaand aan het interview (dat wil zeggen in 1995) slachtoffer is geweest van de verschillende delicten. Fietsdiefstal (4,4 procent) en inbraak (2,5 procent) waren de meest gerapporteerde delicten, terwijl seksuele delicten (1,1 procent) en autodiefstal (0,4 procent) het minst voorkwamen. De gevonden percentages komen grotendeels overeen met de resultaten van de slachtofferenquête van het CBS over 1995 (CBS, 1997).²

De laatste kolommen in Tabel 1 geven de gemiddelden en standaardafwijkingen van de gegevens over de periode 1971-1995 waarover de respondenten gerapporteerd hebben (in totaal 42.809 jaren). Gemiddeld was in 2,6 procent van alle jaren iemands fiets gestolen, en in 0,2 procent van alle jaren iemands auto. Verder blijkt dat in bijna 1 procent van alle jaren iemand slachtoffer is geweest van seksuele delicten, mishandeling of bedreiging. Deze jaargegevens zijn bij het toetsen van de hypothesen gebruikt als eenheden van analyse.

Tabel 1 Gemiddelden en standaardafwijkingen van de gebruikte variabelen

variabele	range	1995 (N=1,939 individuen)		1971-1995 (N = 42,809 jaren)	
		gemiddelde	std. dev.	gemiddelde	std. dev.
AFHANKELIJKE VARIABELEN					
<i>slachtofferschap</i>					
seksueel delict	0-1	.011	.104	.007	.081
mishandeling	0-1	.017	.129	.008	.088
bedreiging	0-1	.024	.152	.009	.092
inbraak	0-1	.025	.155	.012	.108
zakkenrollerij	0-1	.015	.121	.007	.085
autodiefstal	0-1	.004	.064	.002	.046
fietsdiefstal	0-1	.044	.206	.026	.159
VERKLARENDE VARIABELEN					
DAGELIJKSE LEEFPATRONEN					
status (voor werkenden)	18-68	43.677	10.497	41.918	10.229
opleiding	0-18	10.248	3.360	9.847	3.287
vrouw	0-1	.566	.496	.569	.495
stedelijkheid	0-4	1.958	1.359	1.980	1.371
jong	0-1	.153	.360	.338	.473
student	0-1	.024	.152	.212	.409
ongetrouwd	0-1	.341	.474	.406	.491
geen kinderen	0-1	.692	.462	.654	.476
werkend	0-1	.469	.499	.434	.496
EERDER SLACHTOFFERSCHAP					
<i>eerder slachtoffer van</i>					
gewelddelict	0-1	.334	.472	.222	.415
vermogensdelict	0-1	.554	.497	.307	.461
<i>aantal jaren sinds laatste</i>					
<i>slachtofferschap van</i>					
gewelddelict	0-57	4.716	9.798	2.818	7.400
vermogensdelict	0-50	4.760	7.202	2.430	5.366
CONTROLEVARIABELE					
<i>gebeugeneffect / trend</i>					
aantal jaren geleden	0-24	n.v.t.	n.v.t.	11.167	7.076

Verklarende variabelen

Om de hypothese te toetsen dat personen die slachtoffer zijn geweest een grotere kans hebben opnieuw slachtoffer te worden, zijn twee variabelen geconstrueerd die aangeven of een persoon *eerder slachtoffer* is geweest. Eén variabele geeft aan of iemand eerder slachtoffer is geweest van een gewelddelict (seksuele delicten, mishandeling en bedreiging); de andere variabele geeft aan of een respondent eerder slachtoffer is geweest van een vermogensdelict (inbraak, zakkenrollerij, autodiefstal en fietsdiefstal). Deze variabelen hebben voor elke respondent de waarde 1 voor alle jaren volgend op het jaar waarin de respondent voor de eerste maal slachtoffer is geworden en de waarde 0 voor alle jaren waarin de respondent (nog) nooit eerder slachtoffer is geweest. Om na te gaan in hoeverre de effecten van eerder slachtofferschap afnemen over de tijd, is een variabele opgenomen die *het aantal jaren sinds het laatste slachtofferschap* aangeeft.

Verder onderzoeken we wat in dit hoofdstuk de effecten van *dagelijkse leefpatronen* zijn op het risico slachtoffer van criminaliteit te worden. De variabelen die in dit hoofdstuk gebruikt zijn als indicatoren van dagelijkse leefpatronen zijn: beroepsstatus (voor werkenden), opleiding, geslacht, stedelijkheid van de woonplaats, leeftijd, de belangrijkste dagelijkse bezigheid, burgerlijke staat en het hebben van kinderen. Respondenten die betaalde arbeid verrichtten of in het leger zaten, hebben een beroepsstatus toegekend gekregen op basis van het door Ganzeboom & Treiman (1996: 214) ontworpen hercodeerschema.³ Het opleidingsniveau van de respondenten is gemeten in het aantal gevolgde jaren opleiding. De waarden op deze variabele variëren van 0 (geen opleiding) tot 16 (universitaire opleiding) jaren. Verder is een variabele geslacht opgenomen in onze analyses die de waarde 1 heeft als de respondent een vrouw is, en de waarde 0 voor een man. De stedelijkheid van de woonplaats van de respondent is opgenomen als indicator voor de nabijheid tot gebieden waar veel criminaliteit voorkomt. Hiervoor hebben we informatie gebruikt over de woonplaatsen van de respondenten. Deze zijn hergecodeerd tot een index voor stedelijkheid die varieert van 0 tot 4. Ook is een variabele geconstrueerd die aangeeft of respondenten nog op school zitten of studeren. Daarnaast gebruiken we leeftijd, waarbij een onderscheid is gemaakt tussen personen die jonger zijn dan 25 jaar en personen die ouder zijn dan 25 jaar.⁴ Als indicator voor iemands burgerlijke staat hebben we een variabele geconstrueerd die de waarde 0 heeft als mensen getrouwd zijn of samenwonen, en de waarde 1 als zij alleenstaand zijn. Verder is een variabele geconstrueerd die de waarde 0 heeft wanneer mensen kinderen hebben die 18 jaar of jonger zijn en de waarde 1 wanneer zij geen kinderen van die leeftijd hebben. Daarnaast is nog een variabele geconstrueerd die aangeeft of iemand (buitenshuis) betaald werk verricht of in militaire dienst zit (gecodeerd als 1) of dat iemand dat niet doet, en dus gepensioneerd is, werkloos is, of het huishouden doet (gecodeerd als 0). Ook van de verklarende variabelen zijn de gemiddelden en de standaardafwijkingen weergegeven in Tabel 1.

Methodologische aandachtspunten

Bij onderzoek naar slachtofferschap – dat per definitie gebaseerd is op retrospectieve gegevens – is het van belang dat respondenten zich alle gebeurtenissen herinneren waarbij zij slachtoffer zijn geweest en wanneer die gebeurtenis heeft plaatsgevonden. Studies naar de nauwkeurigheid

van dergelijke retrospectieve gegevens hebben laten zien dat respondenten zich soms gebeurtenissen helemaal niet meer herinneren (*memory decay*) of dat zij deze gebeurtenissen eerder (*backward telescoping*) of later (*forward telescoping*) in de tijd plaatsen (Skogan, 1975, 1981; Schneider, 1981; Biderman & Lynch, 1981; Block, 1993). Aangezien in de NSCR aan respondenten gevraagd is informatie te verstrekken over een vrij lange periode, kunnen deze problemen uiteraard optreden.

Om problemen met de nauwkeurigheid van de gegevens te verkleinen, zijn verschillende strategieën toegepast. Ten eerste is, zoals al eerder aangegeven, tijdens de interviews gebruikgemaakt van een levensloopschema om mensen te helpen relevante gebeurtenissen in hun leven te herinneren. In het levensloopschema worden door de respondent gegevens geregistreerd over belangrijke sociale en demografische gebeurtenissen die op hun beurt weer als ankerpunten fungeren bij het ophalen van herinneringen van slachtofferervaringen. Uit methodologisch onderzoek is bekend dat personen zich belangrijke gebeurtenissen in hun leven (zoals bijvoorbeeld een huwelijk, de geboorten van kinderen, het krijgen van een eerste baan) over het algemeen met een redelijke mate van nauwkeurigheid kunnen herinneren (Freedman et al., 1988; Blossfeld & Rohwer, 1995). Ten tweede zijn, zoals aanbevolen door Dex (1991: 6-7), de vragen naar de levensgeschiedenissen aan het begin van het interview gesteld en zijn hierbij de vragen naar gebeurtenissen die het eenvoudigst te onthouden zijn (huwelijk, het krijgen van kinderen en verhuizingen) het eerst gesteld, vragen naar zaken die iets moeilijker te herinneren zijn (de opleidings- en bezigheidsgeschiedenis) daarna en vragen naar de gebeurtenissen die het moeilijkst te onthouden zijn (de slachtoffergeschiedenis) aan het einde. Een derde strategie die we hebben toegepast om problemen met de nauwkeurigheid van de retrospectieve gegevens te verkleinen, is dat we in onze analyses alleen gebruik hebben gemaakt van de gegevens over de jaren waarin de respondenten 10 jaar of ouder waren en tot de jaren 1971-1995, waarbij we dus gegevens over jaren langer dan 25 jaar geleden buiten beschouwing hebben gelaten. Ten slotte hebben we, om te controleren voor mogelijke geheugeneffecten, een variabele in onze modellen opgenomen die het aantal jaren aangeeft dat het betreffende jaar geleden is. Door gebruik te maken van deze verschillende strategieën verwachten we voldoende rekening te hebben gehouden met mogelijke vertekeningen.

Methoden

Om de geformuleerde hypothesen te toetsen, is gebruikgemaakt van zogenaamde 'multilevel' of 'hiërarchische' modellen (Goldstein, 1987; Bryk & Raudenbush, 1992). Deze modellen kunnen worden gezien als generalisaties van modellen voor variantie-analyse voor herhaalde metingen en als uitwerkingen van modellen voor de analyse van *pooled time-series* en *cross section-data* (Horney et al., 1995). De modellen houden rekening met de gelaagde structuur van de dataset omdat op elk van de onderscheiden niveaus afzonderlijk meetfouten kunnen worden gespecificeerd. Hierdoor hebben deze modellen – in vergelijking met meer traditionele technieken – het voordeel dat bij het schatten van de coëfficiënten rekening wordt gehouden met de

samenhang tussen de meetfouten binnen individuen. Omdat de voornaamste doelstelling van deze studie is om de verschillen in de kans op slachtofferschap tussen individuen onderling én tussen de afzonderlijke jaren waarin individuen geleefd hebben te verklaren, passen we modellen toe waarin twee niveaus worden onderscheiden, dat wil zeggen een jaar-niveau en een individueel niveau.⁵ Voor elk van de onderscheiden misdrijven zijn afzonderlijke modellen toegepast. We verwachten namelijk – en de resultaten bevestigen dit – dat de effecten van specifieke indicatoren van dagelijkse leefpatronen verschillen voor de verschillende typen delicten. Door de diverse delicten afzonderlijk te analyseren en niet één variabele voor slachtofferschap te gebruiken, wordt voorkomen dat onjuist gespecificeerde modellen met een geringe verklarende kracht worden geschat (Lynch, 1987; Lynch & Cantor, 1992).

Behalve dat het logistische multilevel-model geschikt is om de geformuleerde hypothesen te toetsen, biedt het ook de mogelijkheid te bepalen in hoeverre de samenhang tussen eerder en later slachtofferschap wordt veroorzaakt door niet gemeten verschillen in leefpatronen (*unobserved heterogeneity*) in de populatie dan wel door een echt effect van eerder slachtofferschap (*state dependence*) (Nagin & Paternoster, 1991; Lauritsen & Davis Quinet, 1995; Osborn et al., 1996). Hiervoor vergelijken we de parameterschattingen van twee modellen, namelijk een model waarin alleen indicatoren voor dagelijkse leefpatronen zijn opgenomen (Model 2), en een model waarin eveneens een indicator voor eerder slachtofferschap is opgenomen (Model 3) (vergelijk Lauritsen & Davis Quinet, 1995: 149-150). Allereerst geeft de effectparameter van eerder slachtofferschap aan in welke mate *state dependence* verantwoordelijk is voor het effect van eerder op later slachtofferschap (gecontroleerd voor dagelijkse leefpatronen). Daarnaast geeft de afname in de variantie op het individuele niveau – door het toevoegen van deze indicator – aan in welke mate de resterende individuele variantie kan worden toegeschreven aan een *state dependence*-effect. Wanneer de relatie tussen eerder en later slachtofferschap namelijk volledig te verklaren zou zijn doordat er verschillen in leefpatronen tussen mensen bestaan, dan zal er – ondanks het toevoegen van een indicator voor eerder slachtofferschap – vrijwel geen verandering plaatsvinden in de hoeveelheid variantie op individueel niveau. Als daarentegen de *state dependence*-interpretatie juist is, dan zal door het toevoegen van deze indicator de variantie op individueel niveau juist wél sterk afnemen.

Resultaten

Voordat we overgaan tot het toetsen van de hypothesen, geven we eerst een beschrijving van het aantal keren dat mensen gemiddeld slachtoffer worden. Daarvoor hebben we het percentage mensen dat één of meerdere keren slachtoffer is geworden van verschillende delicten, weergegeven in Tabel 2. Het blijkt dat ongeveer tweederde van de Nederlandse bevolking gedurende de afgelopen 25 jaar slachtoffer is geweest van één of meer delicten. Wanneer een onderscheid wordt gemaakt tussen de verschillende delicten blijkt dat fietsdiefstal het meest frequent voorkwam (35 procent), gevolgd door inbraak (21 procent) en zakkenrollerij (14 procent). Auto-diefstal kwam het minst frequent voor. Slechts 4 procent van de mensen heeft aangegeven dat

hun auto de afgelopen 25 jaar is gestolen. Voor wat betreft de geweldsmisdrijven, blijkt dat 14 procent van de bevolking in deze periode het slachtoffer is geweest van bedreiging, 13 procent van mishandeling en 10 procent van seksuele delicten.

De gegevens in Tabel 2 laten verder zien dat een relatief groot deel van de mensen dat in de afgelopen 25 jaar slachtoffer is geworden, dat meerdere malen is geweest. Dertig procent van de slachtoffers van een seksueel delict blijkt bijvoorbeeld al eerder slachtoffer te zijn geweest en tien procent zelfs in meerdere jaren. Ook bij fietsdiefstal blijkt dat van ongeveer dertig procent van de slachtoffers hun fiets al in een eerder jaar gestolen is en van tien procent in meerdere jaren. Bij de overige delicten komt herhaald slachtofferschap minder frequent voor. Maar zelfs bij autodiefstal, het delict waar herhaald slachtofferschap het minst voorkomt, blijkt dat van bijna tien procent van de slachtoffers hun auto voor een tweede maal is gestolen.

Tabel 2 Percentage mensen dat 0,1,2 of meer dan 2 keer slachtoffer van diverse delicten is geweest in de afgelopen 25 jaar (N=1.939)

	seksueel delict	mis-handeling	bedreiging	inbraak	zakken-rollerij	autodiefstal	fietsdiefstal
0 keer	89.6	86.9	86.1	78.7	85.9	95.7	64.8
1 keer	8.1	10.9	10.9	1.7	12.9	3.9	22.9
2 keer	1.4	1.3	1.9	3.2	7.2	.4	6.9
meer dan 2 keer	.9	.8	1.1	.7	.5	-	5.5

Effecten van eerder slachtofferschap

Om na te gaan in welke mate de kans op slachtofferschap gerelateerd is aan eerdere slachtofferervaringen en aan dagelijkse leefpatronen, zijn voor elk van de onderscheiden delicten vier modellen geschat. In het eerste model is alleen een indicator voor eerder slachtofferschap opgenomen en in het tweede model alleen indicatoren voor dagelijkse leefpatronen. Het derde model is een combinatie van beide modellen en bevat zowel een indicator voor eerder slachtofferschap als indicatoren voor dagelijkse leefpatronen. Het vierde en laatste model bevat bovendien nog een indicator voor het aantal jaren dat het geleden is dat een persoon voor het laatst slachtoffer is geweest van een gewelds- of vermogensdelict. In alle modellen is gecontroleerd voor geheugeneffecten.

De resultaten van de analyses zijn weergegeven in Tabel 3 en 4. In Tabel 3 zijn de effecten weergegeven van eerder slachtofferschap, alsmede de variantie op het individuele niveau. In Tabel 4 zijn de effecten van alle verklarende variabelen weergegeven als effectparameters (b) en hun exponenten, ofwel *odds ratio's*. Deze parameters zijn gebaseerd op schattingen van Model 4. Odds ratio's zijn de kansverhoudingen voor een individu met bepaalde kenmerken om al dan niet slachtoffer te worden gedeeld door de corresponderende kansverhouding voor een individu dat deze kenmerken niet heeft. De odds ratio met de waarde van 7,77 voor de 'variabele vrouw' voor het delict 'seksuele delicten' houdt bijvoorbeeld in dat de kansverhouding om al dan niet slachtoffer te worden van dit misdrijf, voor vrouwen ongeveer acht maal groter is dan voor mannen.

Tabel 3 Variantiecomponenten, logistische coëfficiënten (b) en odds ratio's (exp(b)) van vier verschillende binomiale multilevel-modellen: Nederlandse bevolking, 1971-1995 (N=42.809 jaren en 1.939 individuen)

model	effect van eerder slachtofferschap		effect van aantal jaren sinds eerder slachtofferschap		variantie op individueel niveau
	b(S.E.)	exp(b)	b (S.E.)	exp(b)	
<i>seksueel delict</i>					
model 1 (eerder slachtofferschap)	-.154 (.189)	.86	-	-	7.611 (.448)
model 2 (dagelijkse leefpatronen)	-	-	-	-	3.077 (.325)
model 3 (model 2 + eerder slacht.)	.171 (.174)	1.19	-	-	2.776 (.315)
model 4 (model 3 + duur)	.251 (.217)	1.29	-.011 (.017)	.99	2.713 (.313)
<i>mishandeling</i>					
model 1 (eerder slachtofferschap)	.074 (.165)	1.08	-	-	5.403 (.352)
model 2 (dagelijkse leefpatronen)	-	-	-	-	4.518 (.347)
model 3 (model 2 + eerder slacht.)	.038 (.163)	1.04	-	-	4.438 (.345)
model 4 (model 3 + duur)	.210 (.205)	1.23	-.025 (.017)	.98	4.291 (.341)
<i>bedreiging</i>					
model 1 (eerder slachtofferschap)	.607 (.141)	1.83***	-	-	3.516 (.293)
model 2 (dagelijkse leefpatronen)	-	-	-	-	3.039 (.273)
model 3 (model 2 + eerder slacht.)	.714 (.136)	2.04***	-	-	2.283 (.239)
model 4 (model 3 + duur)	.961 (.166)	2.61***	-.027 (.012)	.97**	1.953 (.242)
<i>inbraak</i>					
model 1 (eerder slachtofferschap)	.366 (.099)	1.44***	-	-	.448 (.139)
model 2 (dagelijkse leefpatronen)	-	-	-	-	.387 (.129)
model 3 (model 2 + eerder slacht.)	.170 (.101)	1.19	-	-	.306 (.129)
model 4 (model 3 + duur)	.438 (.125)	1.55***	-.036 (.012)	.97***	.212 (.122)
<i>zakkenrollerij</i>					
model 1 (eerder slachtofferschap)	.539 (.125)	1.71***	-	-	.670 (.221)
model 2 (dagelijkse leefpatronen)	-	-	-	-	.676 (.209)
model 3 (model 2 + eerder slacht.)	.359 (.128)	1.43***	-	-	.490 (.201)
model 4 (model 3 + duur)	.286 (.158)	1.33	.009 (.012)	1.01	.521 (.202)
<i>autodiefstal</i>					
model 1 (eerder slachtofferschap)	.553 (.228)	1.74***	-	-	1.779 (.738)
model 2 (dagelijkse leefpatronen)	-	-	-	-	1.229 (.638)
model 3 (model 2 + eerder slacht.)	.268 (.234)	1.31	-	-	1.083 (.631)
model 4 (model 3 + duur)	.531 (.291)	1.70	-.036 (.026)	.97	.960 (.626)
<i>fietsdiefstal</i>					
model 1 (eerder slachtofferschap)	.149 (.079)	1.41	-	-	1.482 (.105)
model 2 (dagelijkse leefpatronen)	-	-	-	-	.936 (.089)
model 3 (model 2 + eerder slacht.)	.204 (.078)	1.23**	-	-	.808 (.085)
model 4 (model 3 + duur)	.444 (.092)	1.56***	-.039 (.010)	.96***	.702 (.081)

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

Noot: In alle modellen is gecontroleerd voor geheugeneffecten

Als een eerste toetsing van de hypothese dat individuen die eerder slachtoffer zijn geweest in de jaren daaropvolgend een hoger risico lopen opnieuw slachtoffer te worden, zijn in Tabel 3 odds ratio's gepresenteerd die de bivariate, ongecontroleerde effecten weergeven van eerder slachtofferschap op de kans opnieuw slachtoffer te worden van eenzelfde delict (Model 1). De verschillende odds ratio's laten zien dat eerder slachtofferschap inderdaad de kans opnieuw slachtoffer te worden vergroot voor vier van de zeven onderscheiden delicten. De kans (gemeten in kansverhoudingen) slachtoffer van een autodiefstal te worden in een bepaald jaar, is voor iemand die reeds eerder slachtoffer van een vermogensdelict is geweest ongeveer 1,7 maal groter dan voor iemand die hier nog nooit slachtoffer van is geweest. Verder vergroot eerder slachtofferschap de kans slachtoffer te worden van inbraak en zakkenrollerij met ongeveer 1,5 keer. Voor bedreiging verdubbelt een eerdere slachtofferervaring met een geweldsdelict de kans slachtoffer te worden. De kans op seksuele delicten, mishandeling en fietsdiefstal blijkt niet afhankelijk te zijn van eerdere slachtofferervaringen.

Zoals we eerder in dit artikel beargumenteerd hebben, kunnen de gevonden significante effecten van eerder slachtofferschap mogelijk voor een deel verklaard worden door (gemeten) heterogeniteit in de populatie. In Tabel 3 zijn daarom ook resultaten weergegeven van analyses waarbij zowel indicatoren voor dagelijkse leefpatronen als een indicator voor eerder slachtofferschap zijn opgenomen (Model 3). Uit deze analyses blijken de effecten van eerder slachtofferschap over het algemeen inderdaad minder sterk te zijn dan in de ongecontroleerde analyses (Model 1). De effecten van eerder slachtofferschap nemen zelfs dusdanig af dat zij voor inbraak en autodiefstal niet meer significant zijn. Alleen voor bedreiging en zakkenrollen zijn ze nog steeds significant. Over het algemeen kan dus geconcludeerd worden dat de relatie tussen eerder en later slachtofferschap voor een belangrijk deel verklaard kan worden door (gemeten) verschillen in dagelijkse leefpatronen.

De resultaten van de analyses geven ook inzicht in de mate waarin effecten van eerder slachtofferschap worden veroorzaakt door een echt effect van eerder slachtofferschap (*state dependence*) en door ongemeten verschillen in de populatie (*unobserved heterogeneity*). Om dit te onderzoeken vergelijken we de hoeveelheid variantie op het individuele niveau van Model 2 en Model 3 (zie Tabel 3). Er blijkt dan dat voor alle delicten waar we een significant effect van eerder slachtofferschap vonden, de variantie kleiner is worden. De relatie tussen eerder en later slachtofferschap wordt dus voor een deel veroorzaakt door een direct effect van eerder slachtofferschap (*state dependence*). Het opnemen van een indicator voor eerder slachtofferschap in Model 3 leidt echter nauwelijks tot een substantiële afname van de variantie op het individuele niveau. De relatie tussen eerder en later slachtofferschap blijkt daarom voor het belangrijkste deel te danken aan (ongemeten) heterogeniteit in de populatie.

De bevindingen over de rol van *state dependence* en *heterogeneity* zetten onze bevindingen over de effecten van eerder slachtofferschap alvast in een ander perspectief. Alleen als de effecten van eerder slachtofferschap veroorzaakt worden door 'echte' effecten van eerder slachtofferschap, kunnen immers substantiële afnames in die effecten worden verwacht. Indien echter, zoals nu het geval blijkt te zijn, de relatie tussen eerder en later slachtofferschap voor het grootste deel veroorzaakt wordt door ongemeten heterogeniteit in de populatie (en dus niet

door een echt effect van eerder slachtofferschap), kan ook geen afname van deze effecten verwacht worden.

De verkregen schattingen van de effectparameters voor het aantal jaren sinds het laatste slachtofferschap (Model 4), gepresenteerd in Tabel 3 en 4, bevestigen deze redenering. Voor de meeste delicten zijn de betreffende odds ratio's kleiner dan één en impliceren dus dat de effecten van eerder slachtofferschap over de tijd afnemen. Alleen bij bedreiging, inbraak en fietsdiefstal zijn deze effecten statistisch significant kleiner dan één. De resultaten betekenen dat de afname in het effect van eerder slachtofferschap per jaar gering is en dat het dus lang duurt voordat dit effect volledig is verdwenen. Voor inbraak geldt bijvoorbeeld dat de odds ratio's voor het effect van het aantal jaren dat is verstreken sinds het voorgaande vermogensdelict de waarde 0,97 heeft, en dat het dus meer dan 20 jaar duurt voordat het effect van eerder slachtofferschap zelfs maar gehalveerd is.

Effecten van dagelijkse leefpatronen

Terwijl eerder slachtofferschap weinig effect blijkt te hebben op de kans slachtoffer te worden, beïnvloeden de indicatoren voor dagelijkse leefpatronen de kansen op slachtofferschap substantieel. Dit blijkt met name uit de effectparameters en odds ratio's die gepresenteerd zijn in Tabel 4. We hadden bijvoorbeeld verondersteld dat hoe hoger iemands opleidingsniveau en beroepsstatus is, hoe aantrekkelijker deze persoon is om als slachtoffer te worden geselecteerd en hoe groter derhalve de kans is dat hij of zij slachtoffer wordt van met name inbraak, zakkenrollerij en autodiefstal. De odds ratio's in Tabel 4 laten zien dat iemands opleidingsniveau inderdaad een significant effect heeft op de kans slachtoffer van deze typen delicten te worden. Eén extra jaar opleiding verhoogt de kans (gemeten in kansverhoudingen) met ongeveer 8 procent. Verder blijkt dat een extra jaar opleiding ook de kans vergroot op seksuele delicten en fietsdiefstal. Een andere indicator voor aantrekkelijkheid, beroepsstatus, blijkt echter geen significant effect te hebben op de kans slachtoffer te worden. Van vrouw zijn – een andere indicator voor de aantrekkelijkheid van het doelwit – kan worden verwacht dat het de kans slachtoffer te worden van geweldsdelicten vergroot. De odds ratio voor het effect van geslacht blijkt inderdaad positief, significant en substantieel (7,77). Dit houdt in dat vrouwen ongeveer achtmaal zoveel kans hebben slachtoffer van een seksueel delict te worden dan mannen. Mannen hebben echter een veel grotere kans dan vrouwen om slachtoffer te worden van mishandeling en bedreiging. Verder vinden we dat vrouwen een significant grotere kans hebben slachtoffer te worden van zakkenrollerij dan mannen.

De stedelijkheid van de plaats waar mensen wonen hebben we opgevat als een indicator voor de nabijheid van mensen tot plaatsen waar veel criminaliteit voorkomt. We veronderstelden hierbij dat voor alle soorten delicten het wonen in een plaats met een hogere stedelijkheid een grotere kans op slachtofferschap met zich meebracht. Uit Tabel 4 blijkt dat stedelijkheid inderdaad een significant positief effect heeft op de kans slachtoffer te worden. Alleen voor seksuele delicten en bedreiging is dit effect niet statistisch significant. De grootte van het effect geeft aan dat verhuizen naar een meer stedelijke woonplaats de kans op slachtofferschap van een geweldsdelict (seksuele delicten, mishandeling, bedreiging) met ongeveer 10 procent ver-

Tabel 4. Logistische coëfficiënten (b) en odds ratio's (exp(b)) van binomiale multilevel-modellen (Model 4): Nederlandse bevolking, 1971-1995 (N=42.809 jaren en 1.939 individuen)

variabele (rang) / intercept	seksueel delict	mishandeling	bedreiging	inbraak	zakkenrollerij	autodiefstal	fietsdiefstal
	b (S.E.) / exp(b)	b (S.E.) / exp(b)	b (S.E.) / exp(b)	b (S.E.) / exp(b)	b (S.E.) / exp(b)	b (S.E.) / exp(b)	b (S.E.) / exp(b)
intercept	-8.406 (.410)	-4.436 (.322)	-4.516 (.301)	-4.976 (.225)	-6.126 (.294)	-6.799 (.544)	-4.968 (.176)
DAGELIJKE LEEFPATRONEN							
status (18-68)	.001 (.014)	.006 (.011)	-.006 (.009)	-.006 (.007)	.012 (.010)	-.006 (.015)	-.011 (.006)
opleiding (0-18)	.071 (.026)	-.025 (.024)	-.004 (.023)	.074 (.016)	.060 (.021)	.085 (.040)	.072 (.013)
vrouw (0-1)	2.090 (.226)	-.693 (.157)	-.798 (.139)	-.077 (.100)	.542 (.133)	-.278 (.233)	-.036 (.079)
stedelijkheid (0-4)	.095 (.056)	.130 (.053)	.063 (.048)	.284 (.037)	.234 (.047)	.262 (.086)	.381 (.029)
jong (0-1)	1.173 (.212)	1.14***	.917 (.174)	.284 (.037)	.375 (.169)	-.336 (.363)	.673 (.100)
student (0-1)	.620 (.242)	1.86***	.533 (.212)	-.069 (.145)	-.332 (.221)	.057 (.275)	.327 (.117)
ongetrouwd (0-1)	.589 (.190)	.473 (.173)	.227 (.159)	.098 (.117)	.265 (.144)	.057 (.275)	.338 (.089)
geen kinderen (0-1)	-.012 (.238)	-.238 (.190)	-.344 (.166)	-.204 (.111)	.049 (.151)	-.364 (.248)	-.204 (.096)
verkend (0-1)	-.306 (.680)	-.161 (.482)	.282 (.414)	.065 (.331)	-.476 (.443)	.617 (.688)	.345 (.274)
EERDER SLACHTOFFERSCHAP							
eerder slachtoffer van geweldsdelict (0-1)	.251 (.217)	.210 (.205)	.961 (.166)	.438 (.125)	.286 (.158)	.531 (.291)	.444 (.092)
vermogensdelict (0-1)							
aantal jaren sinds laatste slachtoffer (0-57)	-.011 (.017)	-.025 (.017)	-.027 (.012)	-.036 (.012)	.009 (.012)	-.036 (.026)	-.039 (.010)
CONTROLEVARIEABELE							
gehangeneffect / trend							
aantal jaren geleden (0-24)	-.045 (.011)	-.085 (.010)	-.102 (.010)	-.072 (.008)	-.070 (.010)	-.075 (.019)	-.073 (.006)
variancie op individueel niveau	2.713 (.313)	4.291 (.341)	1.953 (.242)	.212 (.122)	.521 (.202)	.960 (.626)	.702 (.081)
likelihood	121,003	109,266	128,181	261,791	189,602	198,499	137,006

* p < .05, ** p < .01, *** p < .001

groot, en de kans op een vermogensdelict (de overige delicten) met ongeveer 30 procent.

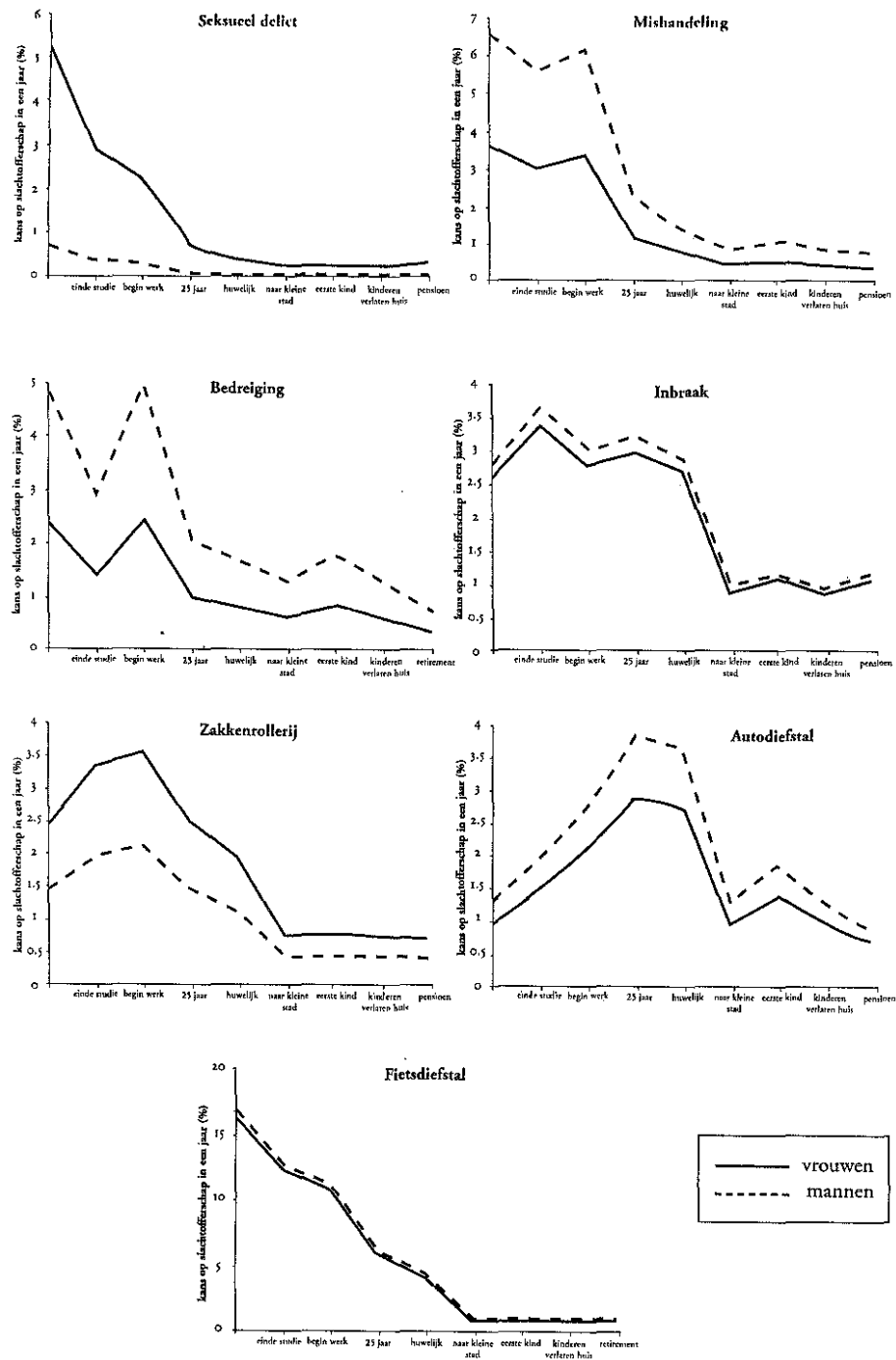
Voor wat betreft de effecten van de mate waarin mensen zich blootstellen aan criminaliteit en de mate waarin zij (of hun bezittingen) bescherming genieten, verwachten we dat leeftijd, dagelijkse bezigheid, burgerlijke staat en het hebben van kinderen een rol spelen. Uit Tabel 4 blijkt dat jongeren (en met name scholieren en studenten) relatief vaak slachtoffer worden van geweldsdelicten, zakkenrollerij en fietsdiefstal. Scholieren en studenten hebben ook een grotere kans slachtoffer te worden van seksuele delicten, bedreigingen en fietsdiefstal. Verder lopen ongetrouwde personen significant hogere risico's om slachtoffer te worden van mishandeling en seksuele delicten. Ook blijkt voor hen het risico dat hun fiets gestolen wordt ongeveer 40 procent groter te zijn dan voor getrouwde personen. Het hebben van kinderen en werken is nauwelijks van belang ter verklaring van slachtofferschap.

Samenvattend kunnen we stellen dat er substantiële effecten bestaan van de diverse indicatoren van dagelijkse leefpatronen op de kans slachtoffer van criminaliteit te worden. De implicaties van deze uitkomsten voor risico's op slachtofferschap gedurende de levensloop worden geïllustreerd aan de hand van Figuur 1. De weergegeven lijnen in deze figuur zijn gebaseerd op de odds ratio's die in Tabel 4 zijn weergegeven en hierboven besproken. In de figuur zijn de kansen op slachtofferschap weergegeven voor een hypothetische man en vrouw. Aan het begin van de periode zijn zij jonger dan 25 jaar, leven ze in een grote stad en zitten ze op school. Vervolgens vinden er diverse veranderingen plaats in hun dagelijkse leefpatronen: ze stoppen met studeren, beginnen te werken als routine hoofdarbeider, worden ouder dan 25 jaar, gaan trouwen, verhuizen naar een kleine plaats, krijgen kinderen, hun kinderen verlaten het ouderlijk huis, en tot slot pensioneren zij. De horizontale as in Figuur 1 geeft deze veranderingen in hun levenspatroon aan en de twee lijnen corresponderen met veranderingen in de kans slachtoffer te worden van de verschillende soorten delicten voor de man en de vrouw.

Figuur 1 laat duidelijk zien dat de kans op slachtofferschap voor alle delicten sterk varieert met veranderingen over de levensloop in dagelijkse leefpatronen. Voor alle onderscheiden delicten is de kans het grootst wanneer mensen nog jong, ongetrouwd en student zijn en deze neemt af als zij gaan trouwen, een baan krijgen en kinderen krijgen. Alleen bij autodiefstal neemt de kans op slachtofferschap toe naarmate men meer *gesettled* is.⁶ De figuur laat verder duidelijk zien dat belangrijke verschillen bestaan in de kansen tussen mannen en vrouwen. Met name voor seksuele delicten verschilt de kans voor vrouwen sterk met die voor mannen: vrouwen lopen op elk moment in hun levensloop een veel grotere kans slachtoffer te worden van seksuele delicten dan mannen.

Conclusies

In dit hoofdstuk is de vraag gesteld in hoeverre individuen die eerder slachtoffer zijn geweest van criminaliteit, een groter risico lopen (opnieuw) slachtoffer te worden. Hierbij hebben we ons gericht op zeven verschillende delicten: seksuele delicten, mishandeling, bedreiging, inbraak, zakkenrollerij, autodiefstal en fietsdiefstal. Terwijl in eerdere studies deze vragen zijn be-

Figuur 1 Kans op slachtofferschap in een jaar over een hypothetische levensloop van vrouwen en mannen (in percentages)

antwoord op basis van gegevens over relatief korte perioden, hebben we in dit hoofdstuk deze vragen beantwoord aan de hand van individuele gegevens die betrekking hebben op 25 jaar.

De resultaten van deze studie bevestigden in eerste instantie het idee dat individuen die eerder slachtoffer van criminaliteit zijn geweest, een groter risico lopen opnieuw slachtoffer te worden. De gevonden effecten van eerder slachtofferschap zijn echter niet zo sterk als we verwacht hadden. Bovendien vonden we deze relatie niet voor alle delicten. Verder laten de uitkomsten van deze studie zien dat de gevonden effecten van eerder slachtofferschap voornamelijk worden veroorzaakt door de heterogeniteit in de populatie. Dat sommige personen een grotere kans hebben herhaaldelijk slachtoffer te worden, wordt met name veroorzaakt doordat deze personen verschillen in bepaalde kenmerken van dagelijkse leefpatronen die relevant zijn voor het risico dat iemand loopt slachtoffer te worden. Ook worden verschillen in de kans op herhaald slachtofferschap veroorzaakt, doordat mensen verschillen in allerlei andere onbekende eigenschappen. Eerder slachtofferschap blijkt nauwelijks een direct effect te hebben op toekomstige slachtofferervaringen.

De bevinding dat effecten van eerder slachtofferschap vrijwel ontbreken, lijkt in eerste instantie nogal verrassend. Dit wijkt namelijk af van conclusies uit eerdere studies naar herhaald slachtofferschap in Nederland en andere landen, waarin sterke effecten van eerder slachtofferschap worden gevonden. Deze studies verschillen echter in opzet met onze studie. Allereerst hebben eerdere studies betrekking op herhaald slachtofferschap in een relatief korte periode, veelal een jaar. Een ander verschil is dat in eerdere studies meestal geen gegevens beschikbaar zijn over veranderingen in leefpatronen. De uiteenlopende conclusies worden dus mogelijk veroorzaakt, doordat dagelijkse leefpatronen van mensen, en dus ook de kans die zij hebben om slachtoffer te worden, over korte perioden relatief stabiel zijn, terwijl zij over een langere periode sterk variëren. In hoeverre dit volledig de verschillen tussen eerdere studies en deze studie verklaart zal onderwerp van toekomstig onderzoek moeten zijn.

De onderzoeksresultaten uit dit hoofdstuk leiden ook tot enkele suggesties voor verder onderzoek. In de eerste plaats hebben we in dit onderzoek nogal indirecte indicatoren gebruikt om veranderingen in de dagelijkse leefpatronen te meten. In recente cross-sectionele slachtofferstudies worden meer directe metingen van deze patronen gehanteerd. Het is aan te bevelen om in toekomstig onderzoek naar slachtofferervaringen over de levensloop ook meer directe metingen van dagelijkse leefpatronen te registreren. Het analyseren van veranderingen in deze leefpatronen zal dan meer inzicht bieden in de precieze wijze waarop mensen slachtoffer van criminaliteit worden.

Ten tweede kan in toekomstig onderzoek de reikwijdte worden uitgebreid door meer dynamische hypothesen te toetsen die afgeleid kunnen worden uit de *routine activity*-benadering. Verschillen in de kans slachtoffer te worden kan namelijk, behalve door dagelijkse leefpatronen, ook verklaard worden door de veranderingen in die patronen op zich. Collins et al. (1987) en Lynch (1987) hebben bijvoorbeeld gesuggereerd dat het feit dat mensen van baan wisselen tot meer blootstelling aan criminaliteit leidt en minder bescherming biedt, en dus resulteert in een grotere kans slachtoffer te worden. Analoge redeneringen kunnen worden afgeleid voor de effecten van andere veranderingen in dagelijkse leefpatronen, zoals bijvoorbeeld een verhuizing.

Het is daarom van belang te onderzoeken of mensen precies in die jaren waarin zij veranderingen in hun dagelijkse leefpatroon ondergaan, een grotere kans hebben slachtoffer van criminaliteit te worden.

We willen echter niet afsluiten zonder te stellen dat de uitkomsten van deze studie al duidelijk het belang onderstrepen van recente ontwikkelingen in de criminologie naar een meer longitudinale benadering. Hopelijk kan deze onderzoekslijn worden doorgezet en kan frequenter gebruik worden gemaakt van levensloopgegevens. Een terrein in de criminologie dat tot dusverre nog vrijwel onontgonnen was.

Noten

- 1 Karin Wittebrood is werkzaam bij het Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving en Paul Nieuwbeerta bij de Vakgroep Sociologie van de Universiteit Utrecht. Eerdere versies van dit hoofdstuk zijn gepresenteerd op de bijeenkomst van de American Society of Criminology 1996, op de Marktdag Sociologie 1997 en op het congres van de Nederlandse Vereniging van Kriminologie 1997. De auteurs danken Jos Dessens, Joop Hox, Edward Kleemans, Paul Mazzerolle, Robert F. Meier en de redacteurs van dit themanummer voor hun commentaar op eerdere versies van dit hoofdstuk. Correspondentieadres: Nederlands Studiecentrum voor Criminologie en Rechtshandhaving, Postbus 792, 2300 AT Leiden, Nederland. E-mail: wittebrood@nisc.leidenuniv.nl.
- 2 De Enquête Rechtsbescherming en Veiligheid uit 1995 laat bijvoorbeeld de volgende slachtofferpercentages zien: fietsdiefstal 4,5 procent, inbraak 2,8 procent, bedreiging 2,8 procent, zakkenrollerij 2,6 procent, mishandeling 1,8 procent, seksuele delicten 1,1 procent (alleen voor vrouwen) en autodiefstal 0,3 procent (CBS, 1997).

- 3 Hogere hoofdarbeiders kregen een statusscore toegewezen van 68, gewone hoofdarbeiders 58, routine hoofdarbeiders 45, kleine zelfstandigen 45, geschoolde en leidinggevende handarbeiders 36, half- en ongeschoolde handarbeiders (evenals soldaten) 31, landarbeiders 18, en boeren 26.
- 4 We hebben ook alternatieve indelingen van leeftijdsgroepen geprobeerd, maar een simpel onderscheid tussen mensen jonger dan 25 jaar en mensen ouder dan 25 jaar bleek het meest adequaat. Onmiddellijk na het 25ste levensjaar blijkt de kans om slachtoffer van criminaliteit te worden sterk af te nemen.
- 5 Op jaarniveau kan voor ieder jaar t van individu i , de *log-odds* om slachtoffer dan wel geen slachtoffer te worden, worden weergegeven als:

$$Y_{it} = \log(\pi_{it} / 1 - \pi_{it}) = \beta_{0i} + \sum \beta_q (X_q)_{it} + e_{it}, \quad (1)$$

waarbij de variabele voor slachtofferschap van een individu Y_{it} gecodeerd is als (1) wanneer respondenten in dat jaar slachtoffer zijn geweest en (0) wanneer zij geen slachtoffer zijn geweest. De term X_{qit} verwijst naar de verklarende variabelen die over de tijd kunnen variëren en de

term e_{it} correspondeert met de onverklaarde variantie in Y_{it} voor deze specifieke observatie. De β_q -parameter geeft het effect aan van de verschillende routineactiviteiten en van eerder slachtofferschap op de afhankelijke variabele. Hierbij geven de specifieke parameters aan in welke mate de kans voor een individu slachtoffer te worden (gemeten in log-odds) verandert, wanneer de variabele X_q met één meeteenheid verandert. Het intercept in deze vergelijking, β_{0i} , geeft de gemiddelde kans aan voor respondenten die op alle verklarende variabelen de waarde 0 scoren, dat wil zeggen de referentiecategorie, slachtoffer te worden van een misdrijf. De intercept-parameter β_{0i} fungeert tevens als afhankelijke variabele in de vergelijking op individueel niveau. In deze

vergelijking zijn de kenmerken van individuen opgenomen die niet over de tijd veranderen (hier alleen geslacht) en dus alleen verschillen tussen individuen kunnen verklaren:

$$\beta_{0i} = \gamma_{00} + \sum \gamma_q (Z_q)_i + u_i, \quad (2)$$

In deze vergelijking staat de term u_i voor het deel van de fouten dat specifiek is voor de verschillende individuen. Deze varieert dus niet over de jaren.

6. Uiteraard speelt hierbij het bezit van een auto een belangrijke rol. In dit hoofdstuk kon hier geen rekening mee worden gehouden, aangezien de NSCR geen gegevens bevat met betrekking tot autobezit over de levensloop.

Literatuur

- Biderman, A.D., & Lynch, J.P. (1981). Recency bias in data on self-reported victimization. In *American Statistical Association proceedings of the Social Statistics section* (pp. 31-40).
- Block, R. (1993). Measuring victimization risks: the effects of methodology, sampling, and fielding. In A.A. del Frate, U. Zvekic & J.J.M. van Dijk (Red.). *Understanding crime, experiences of crime and crime control* (pp. 163-173), Rome: UNICRI.
- Blossfeld, H.-P., & Rohwer, G. (1995). *Techniques of event history modeling: new approaches to causal analysis*. Mahwah: Lawrence Erlbaum.
- Bryk, A.S., & Raudenbush, S.W. (1992). *Hierarchical linear models: applications and data analysis methods*. Newbury Park: Sage.
- CBS (1991). *Slachtoffers van veel voorkomende criminaliteit in 1990* (Recht en Statistiek no. 12). Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (1993). *De overgang van Enquête Slachtoffers Misdrijven naar Enquête Rechtsbescherming en Veiligheid* (Recht en Statistiek no. 16). Voorburg/Heerlen: Centraal Bureau voor de Statistiek.
- CBS (1997). *Statistisch jaarboek 1997*. 's-Gravenhage: Sdu.
- Cohen, L.E., & M. Felson (1979). Social change and crime rate trends: a routine activity approach. *American Sociological Review*, 44, 588-608.
- Cohen, L.E., Kluegel, J.R., & Land, K.C. (1981). Social inequality and predatory criminal victimization: an exposition and test of a formal theory. *American Sociological Review*, 46, 505-524.

Collins, J.J., Cox, B.G., & Langan, P.A. (1987). Job activities and personal crime victimization: implications for theory. *Social Science Research*, 16, 345-360.

Dex, S. (1991). Life and work history analyses. In S. Dex (Red.), *Life and work history analyses: qualitative and quantitative developments* (pp. 1-19). London: Routledge.

Dijk, J.J.M. van, Mayhew, P., & Killias, M. (1990). *Experiences of crime across the world: key findings of the 1989 International Crime Survey*. Deventer: Kluwer.

Ellingworth, D., Farrell, G., & Pease, K. (1995). A victim is a victim is a victim? Chronic victimization in four sweeps of the British Crime Survey. *British Journal of Criminology*, 35, 360-365.

Farrell, G. (1992). Multiple victimisation: its extent and significance. *International Review of Victimology*, 2, 85-102.

Farrell, G., (1995). Preventing repeat victimization. In M. Tonry & D.P. Farrington (Red.), *Building a safer society: strategic approaches to crime prevention* (pp. 469-534). Chicago: University of Chicago Press.

Farrell, G., & Pease, K. (1993). *Once bitten, twice bitten: repeat victimization and its implications for crime prevention*. London: Home Office Police Department.

Farrell, G., Phillips, C., & Pease, K. (1995). Like taken candy: why does repeat victimization occur? *British Journal of Criminology*, 35, 384-399.

Fienberg, S. (1980). Statistical modelling in the analysis of repeat victimization. In S. Fienberg & A. Reiss (Red.), *Indicators of Crime and Criminal Justice: quantitative studies* (pp. 54-58). Washington: U.S. Department of Justice.

Freedman, D., Thornton, A., Camburn, D., Alwin, D., & Young-DeMarco, L. (1988). The life-history calendar: a technique for collecting retrospective data. In C.C. Clogg (Red.), *Sociological Methodology* (pp.37-68). San Francisco: Jossey-Bass.

Ganzeboom, H.B.G., & Treiman, D.J. (1996). Internationally comparable measures of occupational status for the 1988 International Standard Classification of occupations. *Social Science Research*, 25, 201-239.

Goldstein, H. (1987). *Multilevel models in educational and social research*. London: Oxford University Press.

Gottfredson, M.R. (1984). *Victims of crime: the dimensions of risk*. London: Home Office.

Hakkert, A., & Oppenhuis, E. (1996). *Herhaald slachtofferschap: omvang, verschijningsvormen en mogelijkheden voor een aanpak*. Den Haag: Ministerie van Justitie.

Hindelang, M., Gottfredson, M.R., & Garofalo, J. (1978). *Victims of personal crime: an empirical foundation for a theory of personal victimization*. Cambridge: Ballinger.

Horney, J., Osgood, D.W., & Marshall, I.H. (1995). Criminal careers in the short-term: intra-individual variability in crime and its relation to local life circumstances. *American Sociological Review*, 60, 655-673.

Kingma, J., Eijken, A.W.M., Lalkens, A., & Klasen, H.J. (1995). *Geweld: een retrospectieve studie naar herhaald slachtofferschap in de periode 1971-1993. Registratie van Letsels en Ongevallen Groningen (RLOG)*, Groningen: Uitgeverij Stichting Traumatologie, AZG.

Kleemans, E.R. (1996). Herhaald slachtofferschap van het delict woninginbraak. *Tijdschrift*

voor Criminologie, 38, 232-244.

Lauritsen, J.L., & Davis Quinet, K.F. (1995). Repeat victimization among adolescents and young adults. *Journal of Quantitative Criminology*, 11, 143-166.

Lynch, J.P. (1987). Routine activities and victimization at work. *Journal of Quantitative Criminology*, 3, 283-300.

Lynch, J.P., & Cantor, D. (1992). Ecological and behavioral influences on property victimization at home: implications for opportunity theory. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 29, 335-362.

Meier, R.F., & Miethe, T.D. (1993). Understanding theories of criminal victimization. In M. Tonry, & N. Morris (Red.), *Crime and Justice: a review of research* (pp. 459-499). Chicago: University of Chicago Press.

Miethe, T.D., & Meier, R.F. (1990). Opportunity, choice, and criminal victimization: a test of a theoretical model. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 27, 243-266.

Miethe, T.D., Stafford, M.C., & Scott Long, J. (1987). Social differentiation in criminal victimization: a test of routine activities/lifestyle theories. *American Sociological Review*, 52, 184-194.

Miethe, T.D., Stafford, M.C., & Sloane, D. (1990). Lifestyle changes and risks of criminal victimization. *Journal of Quantitative Criminology*, 6, 357-376.

Nagin, D.S., & Paternoster, R. (1991). On the relationship of past to future participation in delinquency. *Criminology*, 29, 163-189.

Nelson, J.F. (1980). Multiple victimization in American cities: a statistical analysis of rare events. *American Journal of Sociology*, 85, 870-891.

Nelson, J.F. (1984). Modeling individual and aggregate victimization rates. *Social Science Research*, 13, 352-372.

Osborn, D.R., Ellingworth, D., Hope, T., & Trickett, A. (1996). Are repeatedly victimized households different? *Journal of Quantitative Criminology*, 12, 223-245.

Pease, K. (1993). Individual and community influences on victimisation and their implications for crime prevention. In D.P. Farrington, R.J. Sampson & P-O.H. Wikström (Red.), *Integrating individual and ecological aspects of crime* (pp. 323-338). Stockholm: National Council for Crime Prevention.

Polvi, N., Looman, T., Humphries, C., & Pease, K. (1991). The time course of repeat burglary victimization. *British Journal of Criminology*, 31, 411-414.

Reiss, A. (1980). Victim proneness in repeat victimization by type of crime. In S. Fienberg & A. Reiss (Red.), *Indicators of Crime and Criminal Justice: quantitative studies* (pp. 41-53). Washington: U.S. Department of Justice.

Sampson, R.J., & Laub, J.H. (1993). *Crime in the making: pathways and turning points through life*. Cambridge: Harvard University Press.

Sampson, R.J., & Laub, J.H. (1995). Understanding variability in lives through time: contributions of life-course criminology. *Studies on crime and crime prevention*, 4, 143-158.

Schneider, A.L. (1981). Methodological problems in victim surveys and their implications for research in victimology. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 72, 818-838.

Skogan, W.G. (1975). Measurement problems in official and survey crime rates. *Journal of*

- Criminal Justice*, 3, 17-31.
- Skogan, W.G. (1981). *Issues in the measurement of victimization*. Washington: Bureau of Justice Statistics.
- Sparks, R.F. (1981). Multiple victimization: evidence, theory, and future research. *Journal of Criminal Law & Criminology*, 72, 762-778.
- Sparks, R., Genn, H., & Dodd, D. (1977). *Surveying victims*. Londen: Wiley.
- Trickett, A., Osborn, D.R., Seymour, J., & Pease, K. (1992) What is different about high crime areas? *British Journal of Criminology*, 32, 81-89.
- Wikström, P.-O.H. (1991), *Urban crime, criminals, and victims: the Swedish experience in an Anglo-American comparative perspective*. New York: Springer-Verlag.
- Wittebrood, K. (1997a), Slachtoffers van delicten. In K. Wittebrood, J.A. Michon & M.J. ter Voert (Red.), *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving* (pp. 19-32). Deventer: Gouda Quint.
- Wittebrood, K. (1997b). Nederlandse Survey Criminaliteit en Rechtshandhaving. In K. Wittebrood, J.A. Michon & M.J. ter Voert (Red.), *Nederlanders over criminaliteit en rechtshandhaving* (pp. 7-17). Deventer: Gouda Quint.
- Wittebrood, K., & Nieuwbeerta, P. (1997). Wie misdaden pleegt, kan klappen verwachten: de invloed van ouderschap en leefpatronen op de kans slachtoffer van geweld te worden. *Tijdschrift voor Criminologie*, 39, 341-356.
- Wittebrood, K., & Voert, M.J. ter (1997). *Netherlands Survey on Criminality and Law Enforcement 1996: documentation of the survey*. Leiden: Nederlands Studiecentrum Criminaliteit en Rechtshandhaving (NSCR TR97-04).

Appendix 1 Meting van slachtofferschap

Seksuele delicten

(alleen voor vrouwen) Mannen raken soms een vrouw aan of pakken een vrouw vast met seksuele bedoelingen op een echt kwetsende manier. Dit kan overal plaatsvinden: bij iemand thuis, op het werk, op straat, etcetera. Is u dat ooit overkomen?

(alleen voor mannen) Mensen raken soms iemand aan of pakken iemand vast met seksuele bedoelingen op een echt kwetsende manier. Dit kan overal plaatsvinden: bij iemand thuis, op het werk, op straat, etcetera. Is u dat ooit overkomen?

Mishandeling

Er kan ook geweld tegen u gebruikt zijn zonder seksuele bedoelingen. Heeft iemand u ooit weleens aangevallen of mishandeld door u te slaan of te schoppen, of door een pistool, een mes, een stuk hout, een schaar of iets anders tegen u te gebruiken?

Bedreiging

Heeft iemand u ooit weleens bedreigd met slaan, schoppen, een pistool, een mes of iets dergelijks, zonder dat u werd aangevallen of mishandeld?

Inbraak

Is er ooit weleens bij u ingebroken of is er weleens iemand uw huis binnengedrongen?

Zakkenrollerij

Zijn u portomonnee, portefeuille, waardepapieren zoals cheques, horloge of sieraden ooit weleens uit uw tas, kleding of van uw lichaam gestolen?

Autodiefstal

Is uw huidige auto of een vorige auto van u weleens gestolen?

Fietsdiefstal

Is er weleens een fiets van u gestolen?
